O‘ZBEKISTONDA QISHLOQ TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA COMMUNITY-BASED TOURISM MODELINING AHAMIYATI

Agzamova Nargiza Gapurovna
T
https://doi.org/10.5281/zenodo.20092923
r

Annotatsiya. *Mazkur maqolada qishloq turizmini barqaror rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizm (Community-based tourism – CBT) modelining ahamiyati hamda uning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda jahon amaliyotida qo‘llanilayotgan hamjamiyatga asoslangan turizm modeli o‘rganilib, uning qishloq hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonning turistik salohiyati yuqori bo‘lgan Samarqand, Buxoro, Farg‘ona vodiysi, Surxondaryo va Xorazm hududlarida qishloq turizmini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Maqolada mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish, oilaviy mehmon uylari faoliyatini rivojlantirish, agro-turizm loyihalarini joriy etish hamda turizm infratuzilmasini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, hamjamiyatga asoslangan turizm modelini joriy etish qishloq hududlarida bandlikni oshirish, mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda madaniy va tabiiy merosni asrab-avaylashda muhim omil bo‘lib xizmat qilishi asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *qishloq turizmi, hamjamiyatga asoslangan turizm, CBT modeli, agro-turizm, mahalliy hamjamiyat, turizm infratuzilmasi, hududiy turizm rivojlanishi.*
i
s
t

So‘nggi yillarda jahonda turizm sohasi iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylanmoqda. Xususan, qishloq hududlarida turizmni rivojlantirish aholi bandligini ta’minlash, mahalliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish hamda madaniy va tabiiy resurslardan samarali foydalanishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, qishloq turizmini barqaror rivojlantirishda mahalliy aholining faol ishtirokini ta’minlaydigan yangi yondashuvlarni joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda turizm sohasida keng qo‘llanilayotgan konsepsiyalardan biri – **hamjamiyatga asoslangan turizm (Community-based tourism)** hisoblanadi. Ushbu model turizmni tashkil etish va boshqarish jarayonlarida mahalliy aholining bevosita ishtirokini ta’minlash, turizmdan olinadigan iqtisodiy manfaatlarni adolatli taqsimlash hamda mahalliy madaniy va tabiiy resurslarni muhofaza qilishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mazkur yondashuv qishloq hududlarida kichik tadbirkorlikni rivojlantirish, oilaviy mehmon uylari faoliyatini kengaytirish va aholi daromadlarini oshirishga imkoniyat yaratadi.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, qishloq turizmini rivojlantirish, mahalliy aholini turizm faoliyatiga jalb qilish hamda hududlarning turistik salohiyatidan samarali foydalanishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, qishloq turizmini samarali rivojlantirish uchun uning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish, xususan, hamjamiyatga asoslangan turizm modelini samarali joriy etish zarur.

Shu munosabat bilan ushbu tadqiqotning maqsadi qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizmning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi. Turizm sohasida hamjamiyatga asoslangan turizm (Community-based tourism) konsepsiyasi ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Mazkur konsepsiya turizmni barqaror rivojlantirish, mahalliy aholi manfaatlarini ta’minlash hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishda muhim omil sifatida e’tirof etiladi.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida hamjamiyatga asoslangan turizm masalalari keng yoritilgan. Jumladan, Murphy turizmni rivojlantirishda mahalliy hamjamiyatning faol ishtiroki muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlab, turizmni boshqarishda hamjamiyat manfaatlarini hisobga olish zarurligini asoslab bergan (Murphy, 1985). Shuningdek, Goodwin o‘z tadqiqotlarida community-based tourism modeli orqali mahalliy aholining iqtisodiy manfaatlarini oshirish va kambag‘allikni qisqartirish imkoniyatlarini tahlil qilgan (Goodwin, 2009).

Bundan tashqari, Scheyvens hamjamiyatga asoslangan turizmni rivojlantirish orqali mahalliy aholining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy imkoniyatlarini kengaytirish mumkinligini qayd etadi (Scheyvens, 1999). Tadqiqotchining fikriga ko‘ra, ushbu model mahalliy resurslardan samarali foydalanish, madaniy merosni saqlash hamda barqaror turizmni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Mahalliy olimlar tomonidan ham qishloq turizmini rivojlantirish va uning iqtisodiy ahamiyati bo‘yicha bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Ularning ishlarida qishloq hududlarida turizmni rivojlantirish orqali aholi bandligini oshirish, mahalliy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash hamda hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish masalalari yoritilgan (Tuxliyev, 2014; Ergasheva, 2020).

Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizmning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yetarli darajada kompleks o‘rganilmagan. Shu sababli mazkur yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlar olib borish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot jarayonida qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizmning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini o‘rganish va tahlil qilishga qaratilgan turli ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini turizmni rivojlantirish, qishloq turizmi hamda community-based tourism konsepsiyasiga oid xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etadi. Tadqiqot davomida tahlil va sintez, taqqoslash, statistik tahlil hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan keng foydalanildi. Tahlil usuli orqali qishloq turizmini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar, mavjud tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar hamda ularning samaradorligi o‘rganildi. Sintez usuli yordamida esa olingan ma’lumotlar umumlashtirilib, qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizm modelining ahamiyati aniqlab berildi.

Shuningdek, tadqiqotda taqqoslash usuli orqali xorijiy mamlakatlar tajribasi va mahalliy amaliyot o‘rtasidagi farqlar tahlil qilindi. Statistik tahlil usuli esa turizm sohasidagi mavjud ma’lumotlarni o‘rganish va qishloq turizmining hududiy rivojlanishdagi o‘rnini baholash imkonini berdi. Tadqiqot jarayonida rasmiy statistik ma’lumotlar, turizm sohasiga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy maqolalar va monografiyalar manba sifatida foydalanildi. Olingan natijalar asosida qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizmning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

So‘nggi yillarda qishloq hududlarida turizmni rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotini diversifikatsiya yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, hamjamiyatga asoslangan turizm modeli qishloq hududlarining turistik salohiyatidan samarali foydalanish imkonini beradi. Ushbu modelning asosiy xususiyati shundaki, turizm faoliyatida mahalliy aholi bevosita ishtirok etadi va turizmdan olinadigan daromadning muayyan qismi mahalliy iqtisodiyotda qoladi.

Qishloq turizmini rivojlantirish jarayonida mahalliy aholi tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlar muhim o‘rin tutadi. Jumladan, oilaviy mehmon uylari tashkil etish, milliy taomlar tayyorlash, hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotish, qishloq xo‘jaligi faoliyati bilan bog‘liq agro-turizm xizmatlarini ko‘rsatish kabi faoliyat turlari turizmning iqtisodiy samaradorligini oshiradi. Natijada qishloq hududlarida yangi ish o‘rinlari yaratiladi va aholi daromadlari ortadi.

Shu bilan birga, qishloq turizmini rivojlantirishda tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning samarali ishlashi muhim ahamiyatga ega. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, turizm infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, marketing tizimining sustligi hamda mahalliy aholining turizm sohasidagi bilim va ko‘nikmalarining yetishmasligi qishloq turizmini rivojlantirishga to‘sqinlik qiluvchi omillardan hisoblanadi.

Shu sababli qishloq turizmini barqaror rivojlantirishda **hamjamiyatga asoslangan turizm (community-based tourism) modelini** joriy etish orqali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur model qishloq hududlarining mavjud tabiiy, madaniy va ijtimoiy resurslaridan samarali foydalanishni ta’minlash bilan bir qatorda, mahalliy aholini turizm faoliyatining faol ishtirokchisiga aylantirishni nazarda tutadi. Hamjamiyatga asoslangan turizm modeli doirasida davlat organlari, mahalliy hamjamiyat hamda xususiy sektor o‘rtasida institutsional hamkorlikni rivojlantirish orqali hududiy turizm tizimining barqaror ishlashi ta’minlanadi. Mazkur yondashuv qishloq hududlarida iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda hududlarning turistik jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan qishloq turizmini rivojlantirishda quyidagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar tizimini shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

1-jadval.

Qishloq turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari[1]

Mexanizm turi	Asosiy yo‘nalishlar	Kutilayotgan natija
Tashkiliy mexanizm	Mahalliy hamjamiyatni turizm faoliyatiga jalb qilish, kooperatsiya asosida oilaviy mehmon uylarini tashkil etish, mahalliy boshqaruv institutlari va turizm subyektlari o‘rtasida hamkorlikni yo‘lga qo‘yish	Mahalliy aholi bandligi ortadi, turizm faoliyatida hamjamiyatning bevosita ishtiroki ta’minlanadi
Iqtisodiy mexanizm	Imtiyozli kreditlar, subsidiyalar, grantlar va investitsiyalarni jalb qilish, turizm startaplarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, soliq imtiyozlarini joriy etish	Mahalliy tadbirkorlik rivojlanadi, turizm infratuzilmasiga investitsiya oqimi ortadi

[1]Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Infratuzilma mexanizmi	Transport-kommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish, turistik obyektlarga olib boruvchi yo‘llarni yaxshilash, xizmat ko‘rsatish infratuzilmasini modernizatsiya qilish	Turistlar oqimi ortadi, hududning turistik jozibadorligi va qulayligi oshadi
Marketing mexanizmi	Hududiy turistik brendlarni shakllantirish, raqamli marketing vositalaridan foydalanish, turpaketlar va tematik turizm mahsulotlarini ishlab chiqish	Hududning turistik imiji mustahkamlanadi, xalqaro va ichki turizm bozori kengayadi
Ijtimoiy mexanizm	Mahalliy aholini turizm sohasida o‘qitish, malaka oshirish dasturlarini tashkil etish, servis madaniyatini rivojlantirish	Turizm xizmatlari sifati oshadi, aholining turizm sohasidagi kompetensiyasi ortadi

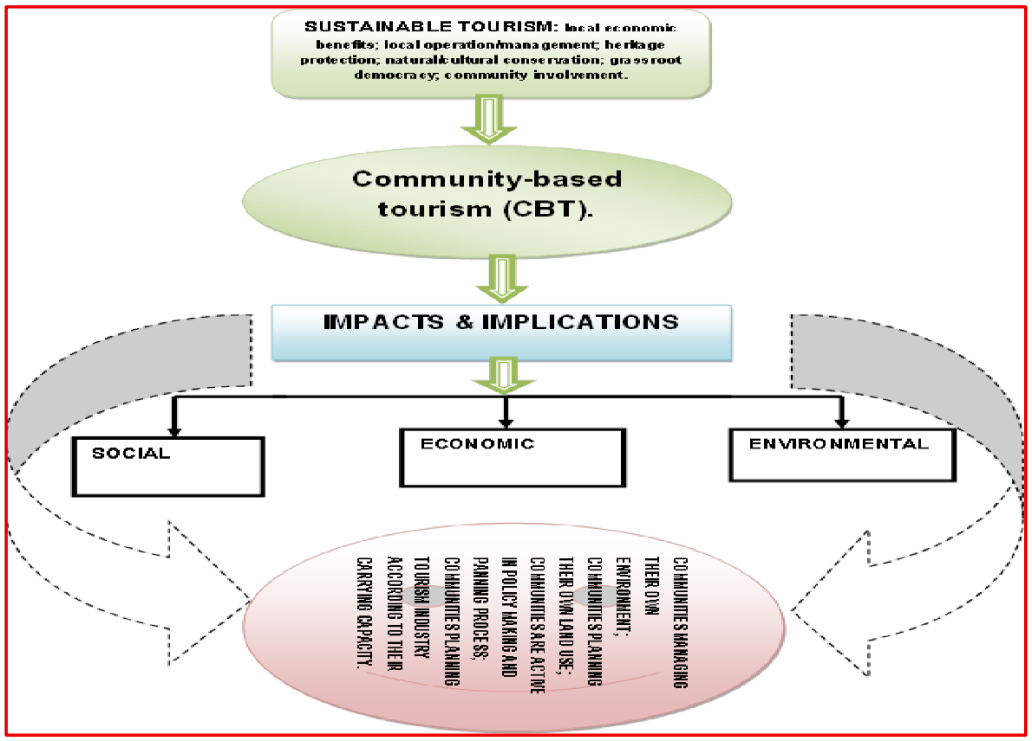
Yuqoridagi mexanizmlarning o‘zaro integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi qishloq turizmini samarali rivojlantirish uchun muhim institutsional asos yaratadi. Ayniqsa, hamjamiyatga asoslangan turizm modeli doirasida mahalliy aholi turizm qiymat zanjirining muhim bo‘g‘iniga aylanadi. Bu esa turizm daromadlarining hudud ichida qolishini ta’minlab, mahalliy iqtisodiyotning barqaror o‘sishiga xizmat qiladi. Natijada qishloq hududlarida iqtisodiy faollik ortadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi, kichik va o‘rta biznes subyektlari rivojlanadi hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligi mustahkamlanadi. Shuningdek, ushbu mexanizmlarning amaliyotga joriy etilishi qishloq hududlarining turistik salohiyatidan kompleks foydalanish imkonini yaratadi.

Jahon amaliyotida qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizm (Community-based tourism) modeli keng qo‘llanilmoqda. Ushbu model ko‘plab mamlakatlarda qishloq hududlarining iqtisodiy rivojlanishini ta’minlash, mahalliy aholi bandligini oshirish hamda madaniy va tabiiy resurslarni asrab-avaylashda samarali vosita sifatida e’tirof etilgan. Masalan, Tailand tajribasida qishloq turizmini rivojlantirishda mahalliy hamjamiyatning faol ishtirokini ta’minlash muhim omil hisoblanadi. Ushbu mamlakatda turizm loyihalari ko‘pincha mahalliy hamjamiyat tomonidan boshqariladi va turizmdan olinadigan daromadning asosiy qismi mahalliy aholi manfaatlariga yo‘naltiriladi. Natijada qishloq hududlarida yangi ish o‘rinlari yaratiladi va mahalliy tadbirkorlik rivojlanadi. Yevropa mamlakatlarida, xususan Italiya va Ispaniyada qishloq turizmini rivojlantirishda agro-turizm modeli keng rivojlangan. Ushbu model doirasida fermer xo‘jaliklari turizm faoliyati bilan integratsiya qilinadi. Turistlar qishloq xo‘jaligi jarayonlarida ishtirok etish, milliy taomlar tayyorlash hamda mahalliy madaniyat bilan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday yondashuv qishloq xo‘jaligi mahsulotlari savdosini oshirish va fermerlarning qo‘shimcha daromad manbalarini yaratishga xizmat qiladi. Shuningdek, Nepal tajribasida hamjamiyatga asoslangan turizmni rivojlantirish orqali mahalliy aholi turizm infratuzilmasini yaratish va boshqarish jarayonlariga jalb etilgan. Bu jarayonda davlat tomonidan grantlar, imtiyozli kreditlar hamda o‘quv dasturlari orqali mahalliy aholini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari joriy etilgan.

Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, qishloq turizmini samarali rivojlantirish uchun quyidagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlardan foydalanish muhim hisoblanadi:

- mahalliy hamjamiyatni turizm faoliyatiga faol jalb qilish;

- kichik va oilaviy turizm biznesini qo‘llab-quvvatlash;
- turizm infratuzilmasini rivojlantirish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish;

1-rasm. Community-Based Tourism modeli[2]

- marketing va hududiy turistik brendlarni rivojlantirish;
- mahalliy aholini turizm sohasida o‘qitish va malakasini oshirish.

Shunday qilib, xorijiy mamlakatlar tajribasi qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizm modeli muhim ahamiyat kasb etishini ko‘rsatadi. Ushbu tajribani mahalliy sharoitlarni hisobga olgan holda qo‘llash qishloq hududlarining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin.

1-rasmda Community-Based Tourism modeli qishloq turizmini rivojlantirishda hamjamiyatga asoslangan turizm tizimining asosiy tarkibiy elementlari va ularning o‘zaro aloqalarini ifodalangan. Mazkur diagrammada turizm rivojlanish jarayonida bir nechta asosiy subyektlar hamda ularning funksional vazifalari ko‘rsatilgan. Avvalo, modelning markaziy qismida mahalliy hamjamiyat joylashgan bo‘lib, u turizm faoliyatining asosiy ishtirokchisi va tashabbuskori hisoblanadi. Mahalliy aholi turizm xizmatlarini ko‘rsatish, mehmon uylarini tashkil etish, milliy hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish hamda madaniy tadbirlarni o‘tkazish orqali turizm qiymat zanjirida faol ishtirok etadi. Bu esa turizm daromadlarining bevosita mahalliy aholi manfaatlariga xizmat qilishini ta’minlaydi.

Diagrammada keyingi muhim element sifatida davlat va mahalliy boshqaruv organlari ko‘rsatilgan. Ular turizmni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan institutsional va huquqiy muhitni shakllantiradi, infratuzilma rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi hamda grantlar, subsidiyalar yoki imtiyozli kreditlar orqali turizm loyihalarini moliyalashtiradi. Shu orqali qishloq hududlarida turizm

[2]Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

faoliyatini tashkil etish uchun qulay sharoit yaratiladi. Modelda xususiy sektor va turizm biznesi subyektlari ham muhim o‘rin egallaydi. Ular turizm xizmatlarini rivojlantirish, marketing faoliyatini tashkil etish hamda turistik mahsulotlarni shakllantirish orqali turizm bozorining samarali ishlashiga xizmat qiladi. Xususiy sektor ishtiroki turizm infratuzilmasini rivojlantirish va investitsiyalarni jalb etishda muhim ahamiyatga ega. Diagrammaning yana bir muhim qismi turistlar hisoblanadi. Turistlar tomonidan qishloq hududlariga bo‘lgan talab turizm xizmatlari rivojlanishini rag‘batlantiradi. Ular mahalliy madaniyat, an’analar, milliy taomlar va qishloq turmush tarzi bilan tanishish orqali autentik turistik tajribaga ega bo‘ladilar.

Mazkur model natijasida iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalar yuzaga keladi. Iqtisodiy jihatdan mahalliy aholi daromadlari ortadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi va tadbirkorlik rivojlanadi. Ijtimoiy jihatdan mahalliy hamjamiyatning faolligi ortadi hamda madaniy merosni asrab-avaylash kuchayadi. Ekologik jihatdan esa tabiiy resurslardan barqaror foydalanish va ularni muhofaza qilishga e’tibor qaratiladi. Shunday qilib, 1-rasmda keltirilgan hamjamiyatga asoslangan turizm modeli davlat, mahalliy aholi, xususiy sektor va turistlar o‘rtasidagi hamkorlikka asoslangan integratsiyalashgan tizim sifatida qishloq turizmini barqaror rivojlantirishning samarali mexanizmi ekanligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston hududida qishloq turizmini rivojlantirish uchun hamjamiyatga asoslangan turizm modeli samarali qo‘llanilishi mumkin. Ushbu modelni joriy etishda hududlar tanlanishi ularning tabiiy go‘zalligi, madaniy va tarixiy merosi, shuningdek mahalliy aholi bandligi va iqtisodiy salohiyatiga bog‘liq. Masalan, Samarqand viloyatidagi Urgut va Kattaqo‘rg‘on qishloqlari tarixiy ziyorat turizmi va mahalliy hunarmandchilikni uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Mahalliy aholining mehmon uylari va hunarmandchilik faoliyati orqali qo‘shimcha daromad manbai yaratiladi.

Buxoro viloyatida, xususan, G‘ijduvon va Romitan qishloqlarida ham jamiyat asosidagi turizm loyihalari orqali tarixiy va madaniy meros saqlanadi va turizmdan tushgan daromad mahalliy aholi o‘rtasida adolatli taqsimlanadi. Bu hududlarda oilaviy mehmon uylari va milliy hunarmandchilikni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud.

Farg‘ona vodiysi hududlarida, masalan, Rishton va Marg‘ilon qishloqlarida agro-turizm va mahalliy hunarmandchilikni birlashtirish mumkin. Turistlar fermerlik faoliyati bilan tanishish, milliy taomlar tayyorlash va hunarmandchilik bo‘yicha master-klasslarda qatnashish orqali mahalliy iqtisodiyotga hissa qo‘shadi.

Surxondaryo viloyatidagi Boysun va Termez atrofidagi tog‘li hududlar ekoturizm va tabiatni muhofaza qiluvchi turizm loyihalari uchun qulaydir. Ushbu hududlarda mahalliy aholi turizm xizmatlari bilan shug‘ullanadi, natijada ekologik barqarorlik va ijtimoiy-iqtisodiy foyda uyg‘unlashadi.

Xorazm viloyatidagi Xiva va Qo‘shko‘pir qishloqlari madaniy merosni saqlash va turizm orqali mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish imkonini beradi. Mahalliy hunarmandchilik va madaniy dasturlar orqali turistlar jalb qilinadi, aholi bandligi va daromadi ortadi.

Shunday qilib, O‘zbekiston hududida Community-based tourismni rivojlantirish uchun eng qulay hududlar: Samarqand, Buxoro, Farg‘ona vodiysi, Surxondaryo va Xorazm viloyatlari hisoblanadi. Bu hududlarda mahalliy aholi turizm faoliyatiga bevosita jalb qilinadi, turizm daromadlari mahalliy iqtisodiyotga integratsiyalashadi va madaniy-meros hamda tabiiy resurslar barqaror saqlanadi.

2-jadval.

O‘zbekiston hududlarida hamjamiyatga asoslangan qishloq turizmini rivojlantirish yo‘nalishlari va kutilayotgan natijalar[3]

Hudud	Turizm turi	Mahalliy aholi ishtiroki	Salohiyatli faoliyat	Kutilayotgan natija
Samarqand (Urgut, Kattaqo‘rg‘on)	Ziyorat + qishloq turizmi	Mehmon uylari, hunarmandchilik	Mahalliy hunarmandchilik, milliy taomlar	Bandlik oshadi, daromad ortadi
Buxoro (G‘ijduvon, Romitan)	Madaniy-meros turizmi	Mehmon uylari, turistik xizmatlar	Tarixiy ob’ektlar, hunarmandchilik	Turizm daromadi mahalliy aholiga, madaniy meros saqlanadi
Farg‘ona vodiysi (Rishton, Marg‘ilon)	Agro-turizm + qishloq turizmi	Fermerlik, hunarmandchilik	Agro-turizm, master-klasslar	Fermerlar qo‘shimcha daromad, yoshlar bandligi
Surxondaryo (Boysun, Termez)	Ekoturizm	Turizm xizmatlari, gidlar	Tog‘li sayohatlar, ekologik tadbirlar	Ekologik barqarorlik, mahalliy daromad
Xorazm (Xiva, Qo‘shko‘pir)	Madaniy-meros + qishloq turizmi	Mehmon uylari, hunarmandchilik	Madaniy dasturlar, hunarmandchilik	Turizm daromadi, madaniy meros saqlanadi

O‘zbekiston misolida Community-based tourism (CBT)ni rivojlantirish tahlili shuni ko‘rsatadiki, qishloq hududlarining iqtisodiy va madaniy salohiyati turizmni barqaror rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Samarqand, Buxoro, Farg‘ona vodiysi, Surxondaryo va Xorazm viloyatlarida mahalliy aholi turizm faoliyatiga jalb qilinib, turizm xizmatlari, oilaviy mehmon uylari va hunarmandchilik orqali qo‘shimcha daromad manbai yaratishi mumkin.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi (Tailand, Nepal, Italiya, Ispaniya) shuni ko‘rsatadiki, hamjamiyatga asoslangan turizm modeli:

1. Mahalliy aholi bandligini oshiradi,
2. Turizm daromadlarini adolatli taqsimlaydi,
3. Madaniy va tabiiy merosni saqlashga yordam beradi,
4. Turizm infratuzilmasi va marketingni rivojlantirishga imkon yaratadi.

O‘zbekiston sharoitida esa ushbu modelni amalga oshirishda bir qancha muhim mexanizmlar mavjud: mahalliy hamjamiyatni faol jalb qilish, oilaviy mehmon uylari va agro-turizmni rivojlantirish, turizm infratuzilmasini kengaytirish, marketing va hududiy brend yaratish, shuningdek, aholini turizm sohasida malaka oshirish.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, har bir hudud o‘ziga xos salohiyatga ega va mexanizmlarni moslashtirish orqali qishloq turizmi samaradorligini maksimal darajaga yetkazish mumkin. Masalan: Farg‘ona vodiysi agro-turizm va hunarmandchilik orqali qo‘shimcha daromad yaratishda samarali

[3]Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

bo‘lsa, Surxondaryo ekoturizm va tabiiy resurslarni saqlashga mos keladi. Shu bilan birga, Samarqand va Buxoro hududlarida madaniy-meros va ziyorat turizmi bilan uyg‘unlashgan hamjamiyatga asoslangan turizm modelini rivojlantirish lozim.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, qishloq turizmini barqaror rivojlantirishda **hamjamiyatga asoslangan turizm (Community-based tourism – CBT)** modeli muhim tashkiliy-iqtisodiy vosita hisoblanadi. Mazkur model turizm faoliyatini tashkil etishda mahalliy hamjamiyatning faol ishtirokini ta’minlab, turizm daromadlarining bevosita mahalliy aholi manfaatlariga xizmat qilishiga imkon yaratadi. Natijada qishloq hududlarida iqtisodiy faollik oshadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi hamda aholi daromadlari ko‘payadi.

O‘zbekistonning turistik salohiyati yuqori bo‘lgan hududlari, xususan Samarqand, Buxoro, Farg‘ona vodiysi, Surxondaryo va Xorazm viloyatlari hamjamiyatga asoslangan turizm modelini joriy etish uchun qulay imkoniyatlarga ega. Ushbu hududlarda tarixiy-madaniy meros obyektlari, milliy hunarmandchilik an’analari, qishloq xo‘jaligi faoliyati hamda tabiiy resurslarning mavjudligi qishloq turizmini rivojlantirish uchun muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, oilaviy mehmon uylari faoliyatini rivojlantirish, agro-turizm loyihalarini joriy etish hamda mahalliy hunarmandchilikni turizm bilan integratsiyalash orqali mahalliy aholining turizm qiymat zanjiridagi ishtiroki kengayadi.

Xorijiy tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, qishloq turizmini samarali rivojlantirishda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, hududiy marketing strategiyalarini ishlab chiqish hamda mahalliy aholini turizm xizmatlari ko‘rsatish bo‘yicha o‘qitish muhim ahamiyatga ega. Mazkur omillar turizm xizmatlari sifatini oshirish bilan birga, turizm bozorida hududlarning raqobatbardoshligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston sharoitida hamjamiyatga asoslangan turizm modelini joriy etish qishloq hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlash, mahalliy aholi bandligini oshirish hamda madaniy va tabiiy merosni asrab-avaylash uchun muhim imkoniyat yaratadi. Kelgusida mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarni chuqurlashtirish, CBT modelining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish, hududiy turizm brendlarini shakllantirish hamda mahalliy aholi va turistlar uchun qulay infratuzilma va xizmatlar tizimini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Murphy, P. (1985). Tourism: A Community Approach. New York: Routledge. https://www.routledge.com/Tourism-A-Community-Approach/Murphy/p/book/9780415021914
2. Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. Tourism Management, 20(2), 245–249. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00069-7
3. Goodwin, H. (2009). Reflections on 10 years of Pro-Poor Tourism. Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events, 1(1), 1–17. https://doi.org/10.1080/19407960902810372
4. Tuxliyev, N. (2014). Turizm asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot.
5. Ergasheva, D. (2020). O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari. Toshkent.
6. Nepal, S. K., & Chipeniuk, R. (2005). Mountain ecotourism and sustainable development: Ecology, economics and empowerment. Tourism Geographies, 7(3), 294–317. https://doi.org/10.1080/14616680500144142
7. Tailand Tourism Authority. (2021). Community-based Tourism Projects. Bangkok. https://www.tourismthailand.org/About-Thailand/Community-based-Tourism.
8. Istituto Nazionale di Statistica (ISTAT). (2019). Agrotourism in Italy: Trends and Practices. Rome. https://www.istat.it/en/archive/agrotourism
9. UNWTO. (2020). Community-based tourism guidelines. Madrid: World Tourism Organization. https://www.unwto.org/publications/community-based-tourism .